

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, (हरिद्वार)

पाठ्यक्रम - B.A. - दर्शन (आँनस)
वर्ष- 2018-19

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार

पाठ्यक्रम - B.A. /आँनर्स- (दर्शन)

प्रथम, द्वितीय एवं तृतीय वर्ष

के कुछ सामान्य नियम

- ❖ परीक्षा में 50% अंक प्राप्त करने वाले छात्र को ही उत्तीर्ण माना जायेगा।
- ❖ प्रस्तुत पाठ्यक्रम तीन वर्ष का होगा।
- ❖ प्रत्येक वर्ष 2 सत्र (Semester) में, 2 बार परीक्षाएं होंगी।
- ❖ प्रत्येक परीक्षा में पाँच प्रश्नपत्र होंगे।
- ❖ दो प्रश्नपत्र दर्शनों से सम्बन्धित, तृतीय संस्कृत तथा चतुर्थ पत्र हिन्दी व पाँचवा अंग्रेजी भाषा का होगा।
- ❖ सभी पेपर 100-100 अंक के होंगे।
- ❖ कुल अंक एक वर्ष में 1000 तथा तीनों वर्ष के मिलाकर - 3000 अंक होंगे।
- ❖ परीक्षा का माध्यम English Paper को छोड़कर शेष सभी पत्रों में हिन्दी या संस्कृत होगा।
- ❖ प्रत्येक परीक्षा का निर्धारित समय 3 घण्टे होगा।

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार
पाठ्यक्रम - B.A. /ऑनर्स (दर्शन) प्रथम वर्ष

Semester -I
praśnapatra- (1) yogadarśana
Paper Code - BD-101

(70+30=100)

Course Objectives-

Course Objectives-

- 1- *maharṣi patanjali ke aṣṭāṅgayoga kā maulika jñāna pradāna karanā /*
- 2- *yoga kā svarūpa samajhānā tathā samādhiyom̄ ke svarūpa kā yathārtha bodha karānā /*
- 3- *kleśom̄ ko samajhānā tathā kleśom̄ ko kṣīṇa karane ke upāyom̄ kā bodha karānā /*
- 4- *siddhiyom̄ ke svarūpa evam̄ prakāra tathā kaivalya ke vāstavika svarūpa se avagata karānā /*

इकाई-1 समाधिपाद

इकाई-2 साधनपाद

इकाई-3 विभूतिपाद

इकाई-4 कैवल्यपाद

सन्दर्भग्रन्थ - सदाशिवेन्द्रवृत्ति एवं योगदर्शन- स्वामीरामदेव जी

Course Outcomes-

- 1- *vaidika sāhityom̄ ke paricaya se vaidika siddhāntom̄ kī samīkṣātmaka vivecanā karane mem̄ pāramgata ho jātā hai /*
- 2- *satva adhyayana se samādhi se prāpta hone vālī ṛtambharā prajñā se yukta hokara chātra, satva asat tatvom̄ ke vibheda karane mem̄ samartha ho jātā hai /*
- 3- *sādhanapāda mem̄ varṇita kriyāyoga ke adhyayana se samādhi kī bhāvanā tathā kleśom̄ ke tanūkarana karane kī yogyatā jāgṛta hone para rāga-dveṣa rahita hokara prītipūrvaka vyavahāra karane mem̄ kuśala ho jātā hai /*
- 4- *vibhūti pāda ke dhāraṇā-dhyāna va samādhi ke dvārā mana ko vaśa mem̄ karane kī yogyatā utpanna ho jātī hai / jisase mānasika samyama se prāpta hone vālī siddhiyom̄ ke mādhyama se jana kalyāṇa karane mem̄ samartha ho jātā hai /*
- 5- *kaivalya pāda ke adhyayana se pratiprasava yoga ke dvārā kleśom̄ va vāsanāom̄ ko dagdhabiṣṭa karatā huā saba prāṇiyom̄ ke prati ātmavat vyavahāra karatā hai /*

Course Objectives-

- 1- *prakṛti-puruṣa ke vāstavika svarūpa kā bodha karānā /*
- 2- *ādhibhautika, ādhidaivika evam ādhyātmika trividha duḥkham se paricita karānā /*
- 3- *sthūla va sūkṣma śarīra se avagata karānā /*
- 4- *jīvanamukta kī sthiti kā bodha karānā /*

इकाई-1 प्रथम अध्याय

इकाई-2 द्वितीय अध्याय

इकाई-3 तृतीय अध्याय

सन्दर्भग्रन्थ - आचार्य आनन्दप्रकाश जी, विद्योदयभाष्य सहित सांख्यदर्शन (आचार्य उदयवीर शास्त्री जी)

Course Outcomes-

- 1- *prakṛti-puruṣa ke vāstavika svarūpa ke bodha se vivekajñāna pūrvaka ātmavarūpa meṁ sthita hokara svadharma ke anuṣṭhāna meṁ tatpara ho jātā hai /*
- 2- *sāṃkhyokta trividha duḥkham ke vāstavika svarūpa ko samajhakara prāṇimātra ke duḥkha ko apanā duḥkha evam prāṇimātra ke sukha ko apanā sukha samajhatā huā sabake prati ātmavat vyavahāra karatā hai /*
- 3- *sthūla va sūkṣma śarīra ke adhyayana se śārīrika va mānasika vṛttiyoṁ ko bhalibhāṁti samajhakara aśubha yā āsurī pravṛttiyoṁ se nivṛtta hokara śubha yā daivīya pravattiyoṁ se yukta ho jātā hai /*
- 4- *jīvanmukta kī vāstika sthiti ko samajhakara ajñāna, aśraddhā va akarmaṇyatā se rahita hokara sadjñāna, sadbhāva va satkarma se yukta hokara pūrṇatā ke sātha jīvana jīne meṁ samartha ho jātā hai /*

Course Objectives-

- 1- *saṃskṛta vyākaraṇa kā ādhārabhūta jñāna pradāna karānā /*
- 2- *varṇoccāraṇa śikṣā kā bodha karānā /*
- 3- *saṃjñāoṃ kā jñāna karānā /*
- 4- *sandhi prakaraṇa se paricita karānā /*
- 5- *sāhitya evam buddhacaritam-1-4 sarga kā jñāna karānā /*

इकाई-1 साहित्य-बुद्धचरितम्- 1-4 सर्ग

**इकाई-2 व्याकरण- वर्णोच्चारण शिक्षासूत्राणि, संज्ञा प्रकरणम्, सन्धि प्रकरणम्, 15 शब्दरूप व 15 धातुरूप
अनुवाद,**

इकाई-3 अलंकार प्रदीप (विश्वेश्वर सूरी)

Course Outcomes-

- 1- *saṃskṛta vyākaraṇa ke ādhārabhūta jñāna se śabdom kī vaijñānika paddhati se paricita ho jātā hai /*
- 2- *varṇoccāraṇa śikṣā ke bodha se varṇoṃ evam śabdom ke śuddhatā pūrvaka uccāraṇa va utkṛṣṭa saṃskṛta saṃbhāṣaṇa karane va karāne mem̄ samartha ho jātā hai /*
- 3- *saṃjñāoṃ ke jñāna se usake pahacāna karane va karāne mem̄ samartha ho jātā hai /*
- 4- *sandhiyom̄ ke paricaya se sandhi viccheda va śabdārtha bodha karane va karāne mem̄ sakṣama ho jātā hai /*
- 5- *sāhitya evam buddhacaritam- 1-4 sarga ke jñāna se gautama buddha kī taraha samyak bodha se yukta hokara jana kalyāṇa mem̄ tatpara ho jātā hai /*

सन्दर्भग्रन्थ- व्याकरण प्रवेश- प्रारम्भिक रचनानुवाद कौमुदी व रचनानुवाद कौमुदी

Course Objectives-

- 1- *hindī bhāṣā kā sāmānya bodha karānā /*
 2- *kāla-vibhājana evam nāmakaraṇa kā jñāna karānā /*
 3- *bhakti āṁdolana: udbhava aura vikāsa se avagata karānā /*

इकाई-1 हिन्दी भाषा

- हिन्दी भाषा का सामान्य परिचय
- हिन्दी की विभिन्न बोलियों का सामान्य परिचय।
- खड़ी बोली का स्वरूप व क्षेत्र का संक्षिप्त परिचय

इकाई-2 आदिकाल

- काल-विभाजन एवं नामकरण
- आदिकाल की प्रमुख प्रवृत्तियाँ

इकाई-3 मध्यकाल

- भक्ति आंदोलन : उद्भव और विकास
- भक्तिकाल की प्रमुख प्रवृत्तियाँ
- रीतिकाल : नामकरण
- रीतिकाल की प्रमुख प्रवृत्तियाँ

इकाई-4 मध्यकालीन बोध तथा आधुनिक बोध- संक्रमण की परिस्थितियाँ

- आधुनिक हिंदी कविता की प्रमुख प्रवृत्तियाँ
- उपन्यास, कहानी, नाटक, निबध, आलोचना तथा अन्य गद्य रूप।

Course Outcomes-

- 1- *hindī bhāṣā ke sāmānya bodha se māṭrbhāṣā ko samajhane va samajhāne meṁ pāramgata ho jātā hai /*
 2- *kāla-vibhājana evam nāmakaraṇa ke jñāna se māṭrbhāṣā kā samyak bodha kara samasta
 bhāratavāsiyom ke sātha sāmaṁjasyapūrvaka samparka sādhate hue sāmājika viśamatāom ko dūra kara
 rāṣṭriya ekatā kā sūtrapāta karatā hai /*
 3- *bhakti āṁdolana: udbhava aura vikāsa ke paricaya se bhārata ke gaurava bhakti sampradāya ko
 jānakara samasta sampradāyom meṁ samanvaya banākara samāja meṁ premapūvarka vyavahāra
 karane va karāne meṁ samartha ho jātā hai /*

सहायक ग्रन्थ-

1. हिन्दी भाषा- धीरेन्द्र वर्मा
2. हिन्दी भाषा की संरचना - भोलानाथ तिवारी
3. हिन्दी साहित्य का इतिहास - रामचन्द्र शुक्ल
4. हिन्दी साहित्य का इतिहास - डॉ. नगेन्द्र
5. आदिकालीन हिंदी साहित्य के अध्ययन की दिशाएं - अनिल राय

1. Develop the students' abilities in grammar, oral skills, reading, writing and study skills
2. Students will heighten their awareness of correct usage of English grammar in writing and speaking
3. Students will improve their speaking ability in English both in terms of fluency and comprehensibility
4. Students will give oral presentations and receive feedback on their performance
5. Students will increase their reading speed and comprehension of academic articles
6. Students will improve their reading fluency skills through extensive reading
7. Students will enlarge their vocabulary by keeping a vocabulary journal
8. Students will strengthen their ability to write academic papers, essays and summaries using the process approach.

Language :

- Communication : Process, Methods, and Interpersonal Communication .
- Definition & Concept, Elements, Verbal, Written, Non Verbal, Flow, Barriers.
- Listening: Definition, Difference between hearing and listening, Advantages.
- Grammar: Parts of Speech, Using one word as different parts of Speech.

Literature : • William Wordsworth, **Lines Written in Early Spring.**

• Swami Ramdev. • Lord Ganesha

Course Specific Outcomes

1. Produce words with right pronunciation
2. Develop vocabulary and improve the accuracy in grammar
3. Develop the confidence to speak in public
4. Demonstrate positive group communication exchanges.
5. Ability to speak and write clearly in standard, academic English.

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार
पाठ्यक्रम - B.A. /ऑनर्स (दर्शन) प्रथम वर्ष

Semester -II
praśnapatra- (1) sāṃkhyakārikā
Paper Code - BD-201

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *sāṃkhyā siddhānta kā paricaya evam duḥkhatraya ke viṣaya meṁ maulika jñāna pradāna karāte hue duḥkhaṁ kī nivṛtti ke upāyam kā bodha karānā /*
- 2- *pramāṇoṁ kā paricaya karānā va sarga racanā kā pari�āna karānā /*
- 3- *puruṣa-prakṛti evam vikṛti (jñāna, avyakta va vyakta) ke svarūpa ko samajhānā /*
- 4- *pradhāna kī pravṛtti aura nivṛtti kā paricaya karānā /*

इकाई-1 सम्पूर्ण सांख्यकारिका।

इकाई-2 कण्ठस्थीकरण, कारिकार्थ एवं विषय परिचय।

सन्दर्भग्रन्थ - सांख्यकारिका (श्रीमदीश्वरकृष्णविरचिता)

Course Outcomes-

- 1- *sāṃkhyā siddhānta kā paricaya evam duḥkhatraya ke viṣaya meṁ maulika jñāna prāpta karake sāmājika duḥkhaṁ ke nivāraṇa meṁ sahayoga karatā hai /*
- 2- *pramāṇoṁ ke jñāna se vastutatva yā padārtha ke yarthātha svarūpa ko samajhane va samajhāne meṁ samartha ho jātā hai /*
- 3- *puruṣa-prakṛti evam vikṛti (jñāna, avyakta va vyakta) ke svarūpa ke adhyayana se sāṃkhyā kā saiddhāntika jñāna karane va karāne meṁ sakṣama ho jātā hai /*
- 4- *prakṛti va puruṣa ke vāstavika svarūpa ko jānakara vivekajñāna se yukta hokara samasta bandhanoṁ se mukta ho pūrṇatā ko prāpta karake samāja ko bhī pūrṇatā ke sātha jīvana-jīne ke lie prerita karatā hai /*

Course Objectives-

- 1- *sāṃkhyā darśana ke ākhyāyikādhyāya ke sūtrartha evam bhāvārtha kā bodha karānā /*
- 2- *sāṃkhyadarśana ke parapakṣa nirjayādhyāya va tantradhyāya ke sūtrartha evam bhāvārtha ko jānanā /*
- 3- *sāṃkhyā ke veda apauruṣeyatva, mokṣakī ekarūpatā ādi prakaraṇom kā bodha karānā /*
- 4- *bandha-mokṣa kā kāraṇa, yoga sādhanā kā varṇana ādi prakaraṇom se avagata karānā /*

इकाई-1 चतुर्थ अध्याय

इकाई-2 पंचम अध्याय

इकाई-3 षष्ठ अध्याय

इकाई-4 कण्ठस्थीकरण, सूत्रार्थ एवं विषय परिचय

Course Outcomes-

- 1- *sāṃkhyā ke ākhyāyikādhyāya ke adhyayana se gūḍhaḥ tattvajñāna ko sahaja va surucikara ḍhamga se upadeśa karake dūsarom mem usa tattvajñāna kā ādhāna karane mem sakṣama ho jātā hai /*
- 2- *chāṭra, sāṃkhyadarśana ke parapakṣa nirjayādhyāya va tantradhyāya ke sūtrartha evam bhāvārtha kā samyak vyākhyāna karane mem samartha ho jātā hai tathā veda virodhī siddhāntom kā nirākaraṇa karatā huā vaidika siddhāntom kī ora samājā ko agrasara karatā hai /*
- 3- *sāṃkhyadarśana ke pañcama adhyāya ke anuśīlana se vaidika va vaidiketara siddhāntom kā samīkṣātmaka va ālocanātmaka nirūpaṇa karane mem samartha ho jātā hai /*

सन्दर्भग्रन्थ -दर्शनप्रवेश- आचार्य आनन्दप्रकाश जी, विद्योदय भाष्य सहित सांख्यदर्शन (आचार्य उद्यवीर शास्त्री जी)

Course Objectives-

- 1- *anuvāda kā bodha karānā /*
- 2- *1 se 15 śabda rūpoṁ va dhātu rūpoṁ se avagata karānā /*
- 3- *buddhacaritam-5 se 8 sarga se paricita karānā /*

इकाई-1 साहित्य बुद्धचरितम्- 5-8 सर्ग

इकाई-2 व्याकरण – सामासिक, नामिक, अनुवाद, 15 शब्दरूप, 15 धातुरूप, अनुवाद।

इकाई-3 अलंकारप्रदीप (विश्वेश्वरसूरि)

Course Outcomes-

- 1- *anuvāda kare paricaya se sāṃskṛta saṃbhāṣaṇa ko śuddhatāpūrvaka va pariṣṭīta rūpa se karane meṁ samartha ho jātā hai /*
- 2- *1 se 15 śabda rūpoṁ va dhātu rūpoṁ ke bodha se vibhakti ādi ke bodha pūrvaka arthabodhana karane kaṇe meṁ sakṣama ho jātā hai /*
- 3- *buddhacaritam sarga ke jñāna se buddhacaritam meṁ varṇita mahātmā buddha ke tyāgamaya jīvana se śikṣā lekara tyāgamaya jīvana jīne kī ora svayaṁ va samāja ko prerita karatā hai /*

सन्दर्भग्रन्थ- व्याकरणप्रवेश- प्रारम्भिक रचनानुवादकौमुदी व रचनानुवादकौमुदी

Course Objectives-

- 1- *bhāṣā kī paribhāṣā, prakṛti evam vividha rūpoṁ se avagata karānā /*
- 2- *hindī kī varṇa-vyavasthā: svara evam vyājanā kā bodha karānā /*
- 3- *varṇoṁ kā uccāraṇa sthāna: kaṇṭhya, tālavya, mūrddhanya, dantya, oṣṭhya tathā dantyoṣṭhya varṇoṁ se paricita karānā /*
- 4- *bhāvārtha aura vyākhyā, āśaya lekhana, vividha prakāra ke patra lekhana kā jñāna karānā /*

1. भाषा की परिभाषा, प्रकृति एवं विविध रूप।
2. हिन्दी भाषा की विशेषताएँ : क्रिया, विभक्ति, सर्वनाम, विशेषण एवं अव्यय सम्बन्धी।
3. हिन्दी की वर्ण-व्यवस्था : स्वर एवं व्यंजन।
4. स्वर के प्रकार - हस्त, दीर्घ तथा संयुक्त।
5. व्यंजन के प्रकार - स्पर्श, अन्तस्थ, ऊष्म, अल्पाण, महाप्राण, घोष तथा अघोष।
6. वर्णों का उच्चारण स्थान : कण्ठ्य, तालव्य, मूर्ढन्य, दन्त्य, ओष्ठ्य तथा दन्त्योष्ठ्य वर्ण।
7. बलाधात, संगम, अनुतान तथा संधि।
8. भाषा संप्रेषण के चरण : श्रवण, अभिव्यक्ति, वाचन तथा लेखन।
9. हिन्दी वाक्य रचना, वाक्य और उपवाक्य, वाक्यभेद, वाक्य का रूपान्तर।
10. भावार्थ और व्याख्या, आशय लेखन, विविध प्रकार के पत्र लेखन।

Course Outcomes-

- 1- *bhāṣā kī paribhāṣā, prakṛti evam vividha rūpoṁ ke jñāna se bhāṣāoṁ ke paribhāṣikaraṇa va vivecana karane va karāne meṁ samartha ho jātā hai /*
- 2- *hindī kī varṇa-vyavasthā: svara evam vyājanā ke bodha se hindī ke samasta granthoṁ meṁ varṇoṁ kā samyak prayoga karane va karāne meṁ samartha ho jāte hai /*
- 3- *varṇoṁ kā uccāraṇa sthāna: kaṇṭhya, tālavya, mūrddhanya, dantya, oṣṭhya tathā dantyoṣṭhya varṇoṁ ke samyak jñāna se śuddhatāpūrvaka varṇoccāraṇa karane va karāne meṁ yogya ho jātā hai /*
- 4- *bhāvārtha aura vyākhyā, āśaya lekhana, vividha prakāra ke patra lekhana meṁ dakṣa ho jātā hai /*

सहायक ग्रन्थ-

1. सामान्य हिन्दी - डॉ० द्वारिका प्रसाद सक्सेना
2. अपनी हिन्दी सुधारें - डॉ० विजय अग्रवाल
3. व्यवहारिक हिन्दी - डॉ० महेन्द्र मित्तल
4. अच्छी हिन्दी - डॉ० रामकुमार वर्मा

Programme Objectives

1. Develop the students' abilities in grammar, oral skills, reading, writing and study skills
2. Students will heighten their awareness of correct usage of English grammar in writing and speaking
3. Students will improve their speaking ability in English both in terms of fluency and comprehensibility
4. Students will give oral presentations and receive feedback on their performance
5. Students will increase their reading speed and comprehension of academic articles
6. Students will improve their reading fluency skills through extensive reading
7. Students will enlarge their vocabulary by keeping a vocabulary journal
8. Students will strengthen their ability to write academic papers, essays and summaries using the process approach.

Language :

Words used and Misused, Tense, Subject Verb Agreement, Correction of Incorrect Sentences One word Substitution, Active Passive Voice, Direct Indirect Speech, Idioms & Proverbs Antonym & Synonym.

Literature :

- William Wordsworth, **The Solitary Reaper**
- **Swami Dayanand Saraswati.**
- R.K. Narayan, **The Guide**
- **Swami Vivekanand.**

Course Specific Outcomes

1. Produce words with right pronunciation
2. Develop vocabulary and improve the accuracy in grammar
3. Develop the confidence to speak in public
4. Demonstrate positive group communication exchanges.
5. Ability to speak and write clearly in standard, academic English.

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार

पाठ्यक्रम - B.A. /ऑनर्स (दर्शन) द्वितीय वर्ष Semester -III

praśnapatra- (1) nyāya darśana-1
Paper Code - BD-301

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *maharṣi gautama dvārā pratipādita pramāṇādi śoḍaśa padārthom tathā usake lakṣaṇom kā samyaka jñāna karānā /*
- 2- *ātmamatatva ko śarīra, indriya ādi se pṛthak tatva ke rūpa meṁ avagata karānā /*
- 3- *nyāya siddhāntom se itara avaijñānika mānyatāom kā pramāṇom ke dvārā nirākarama karake samucita jñāna pradāna karānā /*
- 4- *parīkṣā prakaraṇa evam tattvajñāna prāpti ke sādhana ke viṣaya meṁ avagata karānā /*

इकाई-1 न्याय सूत्र (प्रथम अध्याय)

इकाई-2 न्याय सूत्र (द्वितीय अध्याय)

इकाई-3 कण्ठस्थीकरण, सूत्रार्थ एवं अध्यायगत विषय परिचय

Course Outcomes-

- 1- *chātra pramāṇādi śoḍaśa padārthom tathā unake lakṣaṇom ke samyak jñāna se vibhinna śāstra evam sāmājika vyavahāra ko sucārū rūpa se samajhane aura samajhāne meṁ samartha ho jātā hai /*
- 2- *śarīra aura ātmatattva kī pṛthakatā ke jñāna se “deha nāśa se ātmā kā nāśa nahīṁ hotā hai” isa rahasya ko jānakara prākṛtika saṃsādhanom kā svayam dohana nahīṁ karatā evam dūsarom ko bhī dohana na karane ke lie preerita karatā hai /*
- 3- *nyāya ke siddhāntom ke jñāna se nyāya se bhinna śāstrem aura itara vaicārika mānyatāom ke satya va asatya ko pahacāna karane va karāne meṁ kuśala ho jātā hai /*

सन्दर्भग्रन्थ - विद्योदय भाष्य सहित न्यायदर्शन (आचार्य उदयवीर शास्त्री जी)।

Course Objectives- Course Objectives-

1- maharshi kaṇāda ke dvārā racita "vaiśeṣika darśana" ke maulika siddhāntom kā paricaya karānā /

2- dharma ke vāstavika svarūpa se avagata karānā /

3- pṛthivyādi nau dravyoṁ evaṁ utkṣepaṇādi karmoṁ se paricita karānā /

इकाई-1 वैशेषिक सूत्र- (1-2 अध्याय)

इकाई-2 वैशेषिक सूत्र- (3-4 अध्याय)

इकाई-3 वैशेषिक सूत्र- (5 अध्याय)

इकाई-4 कण्ठस्थीकरण, सूत्रार्थ एवं अध्यायगत विषय परिचय

Course Outcomes-

1- vaiśeṣika ke maulika siddhāntom ko jānakara usake vivecana karane mem samartha ho jātā hai /

2- vaiśeṣika mem varṇita dharma ke svarūpa ke bodha se abhyudaya va niḥśreyasa ko siddha karane mem sakṣama ho jātā hai /

3- pṛthivyādi bhautika evaṁ abhautika dravyoṁ ke bodha se unake pṛthaka-pṛthaka svarūpa kā vyākhyāna karane mem samartha ho jātā hai /

4- utkṣepaṇā ādi karmoṁ ke jñāna se gati ke niyamоṁ ke pari�āna pūrvaka unakā vivecana karane mem sakṣama ho jātā hai /

सन्दर्भग्रन्थ - वैशेषिक दर्शन - आचार्य उदयवीर शास्त्री।

Course Objectives-

- 1- buddhacaritam ke 9-12 sarga kā jñāna karānā /
- 2- mudrārākṣasam prathama aṁka kā sāmānya bodha karānā /
- 3- kārakīya sabhī gaṇom se 20 dhātūra upa aura 20 śabdarūpoṁ se avagata karānā /
- 4- kārakīya, racanānuvāda kaumudī kā (1-30) adhyāya kā adhyana karānā /

इकाई-1 साहित्य-बुद्धचरितम्- 9-12 सर्ग

इकाई-2 मुद्राराक्षसम् – प्रथम अंक

इकाई-3 व्याकरण – कारकीय, सभी गणों से 20 धातुरूप, 20 शब्दरूप

इकाई-4 रचनानुवाद कौमुदी (1-30 अध्याय)

Course Outcomes-

- 1- buddhacaritam ke 9-12 sarga meṁ upadiṣṭa buddha ke upadeśoṁ se prerita hokara ahimsā ko parama dharma mānakara pratyeka prāṇī se vyavahāra karatā hai /
- 2- mudrārākṣasam prathama aṁka kā sāmānya paricaya se itihāsa va rājanīti kā samanvaya jānakara surucikara ḥamga se viṣaya prastuta va vyākhyāna karane va karāne meṁ samartha ho jātā hai /
- 3- kārakīya sabhī gaṇom se 20 dhātūra upa aura 20 śabdarūpoṁ ke jñāna se karttā ādi kārakōm se sambandhita bodha karane va karāne meṁ samartha ho jātā hai /
- 4- kārakīya, racanānuvāda kaumudī kā (1-30) adhyāya ke bodha se kāraka se sambandhita saṃskṛta saṃbhāṣaṇa karane va karāne meṁ sakṣama ho jātā hai /

सन्दर्भग्रन्थ – कारकीय, रचनानुवादकौमुदी।

Course Objectives-

1- *kabīra- kabīra kī sāhityika racanāem evam unakī sāhityika višeṣatāem, kabīra kā samāja-darśana, bhakti bhāvanā, kabīra kī bhāṣā kā bodha karānā /*

2- *sūradāsa- sāhityika racanāem evam unakī sāhityika višeṣatāem, sūra kā vātsalya varṇana, śrīmgāra varṇana- samyoga evam viyoga, sūra kā bhramara gīta, sūra kī bhakti bhāvanā, kāvya kalā kā jñāna karānā /*

3- *tulasīdāsa- sāhityika racanāem evam unakī sāhityika višeṣatāem, tulasī kī bhaktibhāvanā, tulasī kā samanvaya, tulasī kā loka maṅgala, kāvya kalā se avagata karānā /*

4- *maithiliśarāṇa gupta- sāhityika paricaya, rāṣṭrīyatā, sāhityika višeṣatāom se paricita karānā /*

पाठ्य पुस्तक- 1. प्राचीन एवं मध्यकालीन हिन्दी कविता, सम्पादक- डॉ० सुरेन्द्र कुमार

2. आधुनिक हिन्दी कविता सम्पादक- डॉ० सुरेन्द्र कुमार

निर्धारित कवि- कबीरदास, सूरदास, तुलसीदास, जयशंकर प्रसाद, सूर्यकान्त त्रिपाठी, मैथिलीशरण गुप्त।

इकाई-1 कबीर- कबीर की साहित्यिक रचनाएँ एवं उनकी साहित्यिक विशेषताएँ, कबीर का समाज-दर्शन, भक्ति भावना, कबीर की भाषा।

इकाई-2 सूरदास- साहित्यिक रचनाएँ एवं उनकी साहित्यिक विशेषताएँ, सूर का वात्सल्य वर्णन, शृंगार वर्णन- संयोग एवं वियोग, सूर का भ्रमर गीत, सूर की भक्ति भावना, काव्य कला।

इकाई-3 तुलसीदास- साहित्यिक रचनाएँ एवं उनकी साहित्यिक विशेषताएँ, तुलसी की भक्तिभावना, तुलसी का समन्वय, तुलसी का लोक मंगल, काव्य कला।

इकाई-4 जयशंकर प्रसाद- साहित्यिक परिचय, छायावाद के प्रवर्तक, काव्य कला सौन्दर्य चेतना।

इकाई-5 सूर्यकान्त त्रिपाठी ‘निराला’- साहित्यिक परिचय, वैविध्य के कवि, काव्यगत विशेषताएं, प्रगतिशील चेतना और निराला।

इकाई-6 मैथिलीशरण गुप्त- साहित्यिक परिचय, राष्ट्रीयता, साहित्यिक विशेषताएं।

Course Outcomes-

1- *kabīra kī sāhityika racanāem evam unakī sāhityika višeṣatāom ko bhalibhāmti jānakara samāja mem amdhaviśvāsa ke nirmūlana pūrvaka samājika ekaṭā kā sūtrapāta karatā hai /*

2- *sūradāsa ke sāhityika racanāem evam unakī sāhityika višeṣatāom se avagata hokara bhāgavata bhāva se yukta hokara samāja mem prema kī sugandha kā vistāra karatā hai /*

सहायक ग्रन्थ- 1. कबीर मीमांसा - डॉ० रामचन्द्र तिवारी, कबीर एक नयी दृष्टि- डॉ० रघुवंश, कबीर-हजारीप्रसाद द्विवेदी, सूरदास- डॉ० हरवंश लाल शर्मा, सूर की सांस्कृतिक चेतना और उनका युगबोध- डॉ० सन्तराम वैश्य।

Programme Objectives.

1. Develop the students' abilities in grammar, oral skills, reading, writing and study skills
2. Students will heighten their awareness of correct usage of English grammar in writing and speaking.
3. Students will improve their speaking ability in English both in terms of fluency and comprehensibility
4. Students will give oral presentations and receive feedback on their performance
5. Students will increase their reading speed and comprehension of academic articles
6. Students will improve their reading fluency skills through extensive reading
7. Students will enlarge their vocabulary by keeping a vocabulary journal
8. Students will strengthen their ability to write academic papers, essays and summaries using the process approach.

Language :

- Writing Skills: Paragraph, Message, Circular, Editorial, Application, Email, Report.

Literature :

- Anita Desai's **The Voices in the City**.
- **Pt. Madan Mohan Malaviya**.
- **Mahatma Gandhi, (Extracts of his Speeches)**.

Course Specific Outcomes

1. Produce words with right pronunciation
2. Develop vocabulary and improve the accuracy in grammar
3. Develop the confidence to speak in public
4. Demonstrate positive group communication exchanges.
5. Ability to speak and write clearly in standard, academic English.

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार

पाठ्यक्रम - B.A. /ऑनर्स (दर्शन) द्वितीय वर्ष Semester -IV

praśnapatra- (1) nyāya darśana-2

Paper Code - BD-401

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *maharṣi gautama dvārā pratipādita nyāyadarśana ke maulika jñāna se paricita karānā /*
- 2- *jāti va nigraha-sthāna ke svarūpa va bhedom ko samajhānā /*
- 3- *dehādi se atirikta ātmatattva kī siddhi se avagata karānā /*
- 4- *nyāya-viruddha vibhinna matom ke nirākaraṇa se paricita karānā /*
- 5- *buddhi-parīkṣā-prakaraṇa evam tattvajñāna prāpti ke sādhana se avagata karānā /*

इकाई-1 न्याय सूत्र- तृतीय अध्याय

इकाई-2 न्याय सूत्र- चतुर्थ अध्याय

इकाई-3 न्याय सूत्र- पञ्चम अध्याय

इकाई-4 कण्ठस्थीकरण, सूत्रार्थ एवं अध्यायगत विषय परिचय

सन्दर्भग्रन्थ - विद्योदयभाष्य सहित न्यायदर्शन (आचार्य आनन्दप्रकाश जी)

Course Outcomes-

- 1- *maharṣi gautama dvārā racita nyāyadarśana ke maulika jñāna se tarka, tathya yukti va pramāṇapūrvaka satya va asatya kī parīkṣā kara satyapatha kā anugāmī ho jātā hai /*
- 2- *jāti nigraha sthāna kā adhyayana karake samāja mem vyāpta galata nītiyom, durvicārom va durbhāvanāom ko jānakara sahī nītiyom, sadvicārom va sadbhāvanāom kī sthāpanā karane mem samartha ho jātā hai /*
- 3- *dehādi bhinna ātmatattva ke bodha se ahimsādi pāpakarmom se nivṛtta hokara samasta prāṇiyom ke prati "ātmānaḥ pratikūlāni pareṣāṇ na samācaret" kī bhāvanā se otaprota hokara ātmavat vyavahāra karane mem tatpara ho jātā hai /*

Course Objectives-

- 1- *adṛṣṭotpādaka vaidika karmom, guṇa parīkṣā prakaraṇoṁ se avagata karānā /*
- 2- *ābhāva ke svarūpa, vibheda va sukha-duḥkhaṁ ke svarūpa se paricita karānā /*
- 3- *prastuta adhyāyoṁ ke vācana evaṁ śuddhatāpūrvaka lekhana kā bodha karānā /*

इकाई-1 षष्ठ अध्याय

इकाई-2 सप्तम अध्याय

इकाई-3 अष्टम अध्याय

इकाई-4 नवम व दशम् अध्याय

इकाई-5 कण्ठस्थीकरण, सूत्रार्थ एवं अध्यायगत विषय परिचय।

Course Outcomes-

- 1- *vaidika karmom ke jñāna se svārthamūlaka anaitika karmom se nivṛta hokara paramārtha mūlaka naitika karmom se yukta ho jātā hai /*
- 2- *guṇoṁ ke samyak bodha se miśrita bhāva ko prāpta hue dravyoṁ meṁ guṇoṁ ke vibheda pūrvaka vivecana karane meṁ samartha ho jātā hai /*
- 3- *sukha-duḥkha ādi ke vāstavika svarūpa ke bodha se prāṇiyoṁ ke duḥkhaṁ ko dūra karane evaṁ sukha dilāne meṁ tatpara ho jātā hai /*
- 4- *prastuta vaiśeṣika sūtrem ko śuddhatāpūrvaka lekhana va vācana karane va karāne meṁ samartha ho jātā hai /*

सन्दर्भग्रन्थ - वैशेषिक दर्शन - आचार्य उदयवीर शास्त्री।

Course Objectives-

- 1- buddhacaritam ke 13-14 sarga kā adhyayana karānā /
- 2- mudrārākṣasam dvitīya aṁka kā sāmānya paricaya karānā /
- 3- kārakīya sabhī gaṇom se 20 dhātūra upa aura 20 śabdarūpa kā bodha karānā /
- 4- kārakīya, racanānuvāda kaumudī kā (31-60) adhyāya se avagata karānā /

इकाई-1 साहित्य-बुद्धचरितम्- 13-14 सर्ग,

इकाई-2 मुद्राराक्षसम् - द्वितीय अंक

इकाई-3 व्याकरण - छन्द परिचय, अलंकारप्रदीप, रचनानुवाद कौमुदी (31-60 अध्याय) 20 धातुरूप।

Course Outcomes-

- 1- buddhacaritam ke anuśīlana se aṣṭāṅgika mārga para svayam ke calane va samāja ko calāne ke lie tatpara ho jātā hai /
- 2- mudrārākṣasam ke dvitīya aṁka ke sāmānya jñāna se itihāsa va rājanīti ko samajhakara samāja mem usakā prayoga karane va karāne mem samartha hotā hai /
- 3- kārakīya sabhī gaṇom se 20 dhātūra upa aura 20 śabdarūpoṁ ke paricaya se vibhinna śabdoṁ ke vibhakti ādi kā jñāna karake dhātvarthapūrvaka artha bodha karane va karāne mem sakṣama ho jātā hai /
- 4- kārakīya, racanānuvāda kaumudī kā (31-60) adhyāya ke bodha se saṃskṛta bhāṣā mem vistṛta rūpa se anuvāda karane mem samartha ho jātā hai /

सन्दर्भग्रन्थ - कारकीय, रचनानुवाद कौमुदी।

Course Objectives-

- *hindī gadya rūpo m kā sāmānya paricaya karānā /*
- *premacaṇda prasāda mohana rākeśa bhaṇḍārī ke sāhitya kā bodha sāhitya kā bodha karānā / *
- *bālakṛṣṇa bhaṭṭa ācārya rāmacaṇdra śukla hajārī prasāda dvivedī, vidyānivāsa miśra ke sāhitya kā jñāna karānā /*
- *bhārateṇdu hariścaṇdra mahādevī varmā hariśaṇkara parasāt ke sāhitya se avagata karānā /*

इकाई-1 : हिन्दी गद्य रूपों का सामान्य परिचय

इकाई-2 : प्रेमचंद (गोदान), प्रसाद (पुरस्कार), मोहन राकेश (मलबे का मालिक), मनु भंडारी (मैं हार गई)

इकाई-3 : बालकृष्ण भट्ट (साहित्य जन-समूह के हृदय का विकास है), आचार्य रामचंद्र शुक्ल (उत्साह), हजारी प्रसाद द्विवेदी (नाखून क्यों बढ़ते हैं), विद्यानिवास मिश्र (मेरे राम का मुकुट भीग रहा है)

इकाई-4 : भारतेन्दु हरिश्चंद्र (अंधेर नगरी), महादेवी वर्मा (घीसा), हरिशंकर परसाई (भोलाराम का जीव)

Course Outcomes-

- *hindī gadya rūpo m kā sāmānya paricaya karake usake saprasaṇga va savistāra pūrvaka vivecana meṁ samartha ho jātā hai /*
- *premacaṇda prasāda mohana rākeśa bhaṇḍārī ke sāhitya ke bodha se ādhunika hindī sāhitya ke bodhana karane va karāne meṁ yogya ho jātā hai / *
- *bālakṛṣṇa bhaṭṭa ācārya rāmacaṇdra śukla hajārī prasāda dvivedī, vidyānivāsa miśra ke sāhitya ke jñāna se bhāṣā sauṣṭhava va lālitya se yukta ho jātā hai / *
- *bhārateṇdu hariścaṇdra mahādevī varmā hariśaṇkara parasāt ke sāhityo m ke paricaya se gadyātmaka, padyātmaka va vyaṇgyātmaka bodha karane va karāne meṁ samartha ho jātā hai /*

सहायक ग्रन्थ-

1. हिन्दी का गद्य साहित्य – रामचंद्र तिवारी
2. हिंदी साहित्य का दूसरा इतिहास-बच्चन सिंह
3. निबंधों की दुनिया- विजयदेव नारायण साही; निर्मला जैन/हरिमोहन शर्मा
4. छायावादोत्तर हिन्दी गद्य साहित्य – विश्वनाथ प्रसाद तिवारी
5. हिन्दी रेखाचित्र- हरवंश लाल शर्मा
6. निबंधों की दुनिया- शिवपूजन सहाय; निर्मला जैन/अनिल राय।

Programme Objectives

1. Develop the students' abilities in grammar, oral skills, reading, writing and study skills
2. Students will heighten their awareness of correct usage of English grammar in writing and speaking
3. Students will improve their speaking ability in English both in terms of fluency and comprehensibility
4. Students will give oral presentations and receive feedback on their performance
5. Students will increase their reading speed and comprehension of academic articles
6. Students will improve their reading fluency skills through extensive reading
7. Students will enlarge their vocabulary by keeping a vocabulary journal
8. Students will strengthen their ability to write academic papers, essays and summaries using the process approach.

Language :

- Business Letter, Letter of Enquiry, Placing Order, Replacement / Cancellation Letter Complaint Letter, Drafting Advertisement, Poster Making.

Literature :

- P.B. Shelley's **Ode to the West Wind**.
- **Chapter from "Light of Asia"**.
- **Indian Traditional Knowledge on Environmental Conservation**.

Course Specific Outcomes

1. Produce words with right pronunciation
2. Develop vocabulary and improve the accuracy in grammar
3. Develop the confidence to speak in public
4. Demonstrate positive group communication exchanges.
5. Ability to speak and write clearly in standard, academic English.

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार
पाठ्यक्रम - B.A. /ऑनर्स (दर्शन) तृतीय वर्ष
Semester -V
praśnapatra- (1) vedānta darśana-1
Paper Code - BD-501
(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *vividha adhyātma granthoṁ mem varṇita brahma kī upāsanā ke viṣaya mem jñāna karānā /*
- 2- *brahma kā jagat ke prati nimitta kāraṇatva kā bodha karānā /*
- 3- *vedādhyayana mem śūdra kā adhikāra evam jagat utpatti mem prakṛti ke upādāna kāraṇatva se avagata karānā /*

इकाई-1 वेदान्त सूत्र (प्रथम अध्याय)

इकाई-2 वेदान्त सूत्र (द्वितीय अध्याय)

इकाई-3 कण्ठस्थीकरण, सूत्रार्थ एवं अध्यायगत विषय परिचय

Course Outcomes-

- 1- *brahma upāsanā ke bodha se chātra, 'ekamātra brahma hī upāsya hai' isa rahasya ko jānakara brahma upāsanā ke yathārtha svarūpa ke pracāra-prasāra pūrvaka samāja mem phailī nānā prakāra kī bhrāntiyom kā nirmūlana karatā hai /*
- 2- *brahma ke jagata ke prati nimita kāraṇatva ke bodha se vibhinna avaijñānika va vaicārika mānyatāom kā nirākaraṇa karane mem sakṣama ho jātā hai /*
- 3- *vedānta darśana mem śūdroṁ ke prati vedādhyayana ke adhikāra ke varṇana se jātivāda ke nirākaraṇa ke mādhyama se samāja mem ekatā, akhaṇḍatā va sahiṣṇutā ko sthāpita karane mem sakṣama ho jātā hai /*

सन्दर्भग्रन्थ - वैदिक मुनिभाषा।

Course Objectives-

- 1- *mīmāṃsā darśana ke dharma kā svarūpa, dharma ke sādhaka pramāṇa ityādi prakaraṇom se avagata karānā /*
- 2- *tarkapāda evam arthavāda prakaraṇa kā bodha karānā /*
- 3- *veda apauruṣeyatva kā jñāna karānā /*

मीमांसा सूत्र-

इकाई-1 चतुर्सूत्री + 46 सूत्र।

इकाई-2 कण्ठस्थीकरण, सूत्रार्थ एवं अध्यायगत विषय परिचय।

Course Outcomes-

- 1- *dharma ke svarūpa evam dharma ke sādhaka pramāṇom ke adhyayana se samāja mem vyāpta dharma ke viṣaya mem bhrāntiyom kā nirākaraṇa karake dharma va adharma kī vivecanā karane mem sakṣama ho jātā hai /*
- 2- *tarkapāda evam arthavāda prakaraṇa ke bodha se vaidika śabdom ke nitya śabdārtha sambandha ko jānakara vaidika sanātana siddhāntom se yukta hokara samāja ko vedokta mārga para calane va calāne mem samartha ho jātā hai /*
- 3- *veda apauruṣeyatva jñāna se vaidika sanātana va purātana siddhāntom mem sthita hokara tadanukūla ācaraṇa karane va karāne mem tatpara ho jātā hai /*

सन्दर्भग्रन्थ -मीमांसा दर्शन।

Course Objectives-

- 1- śukanāsopadeśa ke yauvana avasthā ke varṇana kā jñāna karānā /
- 2- mudrārākṣasam ke tṛtīya amṛka se avagata karānā /
- 3- prakṛti pratyaya kā nirūpaṇa ke nirūpaṇa kā jñāna karānā /
- 4- nibandha lekhana se paricita karānā /

इकाई-1 साहित्य-शुक्लासोपदेश

इकाई-2 मुद्राराक्षसम्- तृतीय अंक

इकाई-3 व्याकरण- प्रत्यय निरूपणम्, संक्षिप्त धातुकोष, पत्रलेखन, निबन्ध माला।

Course Outcomes-

- 1- śukanāsopadeśa ke adhyayana se rūpa, yauvana, prabhetā tathā aiśvarya se udbhūta doṣom se rahita hokara nīti va nyāya se yukta jīvana jīne mem̄ prerita hotā hai /
- 2- mudrārākṣasam ke tṛtīya amṛka ke anuśīlana se bhāvukatā va kalpanāmūlaka jīvana jīne kī apekṣā saṃgharṣamūlaka jīvana jīne mem̄ prerita hotā hai /
- 3- prakṛti pratyaya ke yathārtha bodha se prakṛti va pratyaya kā vibhāgapūrvaka arthabodha karane va karāne mem̄ sakṣama ho jātā hai /
- 4- prastuta pāṭhyakrama ke anuśīlana se nibandha ityādi śuddhatāpūrvaka lekhana mem̄ samartha ho jātā hai /

सन्दर्भग्रन्थ - रचनानुवाद कौमुदी।

Course Objectives-

- 1- *vijñāpana ke svarūpa evam avadhāraṇā se avagata karānā /*
- 2- *vijñāpana ke vividha mādhyama kā vivaraṇa kā bodha karānā /*
- 3- *vijñāpana kī bhāṣā kā jñāna karānā /*
- 4- *vijñāpana-nirmāṇa ke abhyāsa se paricita karānā /*

इकाई-1 : विज्ञापन : स्वरूप एवं अवधारणा

विज्ञापन : अर्थ व परिभाषा। विज्ञापन का महत्त्व। विज्ञापन के सामाजिक तथा व्यावसायिक उद्देश्य, मार्केटिंग और ब्रांड-निर्माण विज्ञापन के नए संदर्भ, प्रायोजित कार्यक्रम।

इकाई-2 : विज्ञापन: विविध माध्यम

सामान्य परिचय। विज्ञापन माध्यम का चयन। प्रिंट, रेडियो एवं टेलीविजन के लिए कॉपी लेखन।

इकाई-3 : विज्ञापन की भाषा

विज्ञापन की भाषा का स्वरूप। विज्ञापन की भाषागत विशेषताएँ। विज्ञापन की भाषा के विभिन्न पक्ष- सादृश्य विधान, अलंकरण, तुकांतता, समानांतरता, विचलन, मुहावरे-लोकोक्तियाँ, भाषासंकर, हिन्दी विज्ञापनों की भाषा।

इकाई-4 : विज्ञापन-निर्माण का अभ्यास

प्रिंट माध्यम : वर्गीकृत एवं सजावटी विज्ञापन-निर्माण। रेडियो जिंगल लेखन। टेलीविजन के स्टोरी बोर्ड निर्माण।

Course Outcomes-

- 1- *vijñāpana ke svarūpa evam avadhāraṇā se paricita hokara usakā prayoga karane mem kuśala ho jātā hai /*
- 2- *vijñāpana ke vividha mādhyamom ke bodha se vibhinna āyāmom se apanī vicāra sāmagrī ko jana-jana taka pahumcāne mem sakṣama ho jātā hai /*
- 3- *vijñāpana kī bhāṣā kā paricaya karake sīmita śabdom mem apane samagra vicāra ko vyakta karane mem dakṣa ho jātā hai /*
- 4- *vijñāpana-nirmāṇa kā abhyāsa ke adhyayana se vijñāpana nirmāṇa kī kuśalatā se yukta ho jātā hai /*

सहायक ग्रन्थ-

1. जनसंपर्क, प्रचार एवं विज्ञापन- विजय कुलश्रेष्ठ
2. जनसंचार माध्यम : भाषा और साहित्य- सुधीश पचौरी
3. डिजिटल युग में विज्ञापन - सुधा सिंह, जगदीश्वर चतुर्वेदी।

Programme Objectives

1. Develop the students' abilities in grammar, oral skills, reading, writing and study skills
2. Students will heighten their awareness of correct usage of English grammar in writing and speaking
3. Students will improve their speaking ability in English both in terms of fluency and comprehensibility
4. Students will give oral presentations and receive feedback on their performance
5. Students will increase their reading speed and comprehension of academic articles
6. Students will improve their reading fluency skills through extensive reading
7. Students will enlarge their vocabulary by keeping a vocabulary journal
8. Students will strengthen their ability to write academic papers, essays and summaries using the process approach.

Language :

- Unseen Passage, Comprehension, Note Making, Summarizing, Referring to Encyclopaedia, Dictionary, thesaurus, academic reading material, Debate, Speech, Article, Paragraph.

Literature :

- Chanakya
- Ramanujan
- Oscar Wild's **The Importance of Being Earnest (Act I)**

Interview Training Program :

- GD, Personal Interview, Presentation.

Course Specific Outcomes

1. Produce words with right pronunciation
2. Develop vocabulary and improve the accuracy in grammar
3. Develop the confidence to speak in public
4. Demonstrate positive group communication exchanges.
5. Ability to speak and write clearly in standard, academic English.

पतञ्जलि विश्वविद्यालय, हरिद्वार
पाठ्यक्रम - B.A. /ऑनर्स (दर्शन) तृतीय वर्ष
Semester -VI

praśnapatra- (1) vedānta darśana-2

Paper Code - BD-601

(70+30=100)

Course Objectives-

- 1- *vedāntadarśana ke tṛtīya sādhanādhyaḥya ke sūtrarthoḥ evam bhāvārtha se paricaya karānā /*
- 2- *vedāntadarśana ke caturtha phalādhyaḥya ke sūtrartha evam bhāvārtha se avagata karānā /*
- 3- *uparokta adhyāyagata sūtreṇ ko kaṇṭhaṣṭha karānā /*

इकाई-1 वेदान्त सूत्र- (तृतीय अध्याय)

इकाई-2 वेदान्त सूत्र- (चतुर्थ अध्याय)

इकाई-3 (कण्ठस्थीकरण, सूत्रार्थ एवं अध्यायगत विषय परिचय)

Course Outcomes-

- 1- *vedāntadarśana ke sādhana-sādhya kā paricaya karake vyakti ko vyavahārika śakti kā bodha karane va karāne meṁ samartha ho jātā hai /*
- 2- *jīvātmā ke saṃsaraṇa ke jñāna se ihaloka va paraloka kā vyākhyāna karane meṁ yogya ho jātā hai /*
- 3- *mokṣa va upāsanā kā samyak jñāna prāpta karake jīvana ke yathārtha udeśya ko samajhane va samajhāne meṁ sakṣama ho jātā hai /*

सन्दर्भग्रन्थ - वैदिक मुनि भाष्य

Course Objectives-

1- *nighaṇṭu ke prathama dvitīya adhyāya mem paṭhitā nāmōm kā smaraṇa tathā unake viṣaya mem jñāna karānā /*

2- *maharṣi yāska (yāskācārya) viracita nirukta bhūmikā kā paricaya karānā /*

प्रथम इकाई - निघण्टु- प्रथम व द्वितीय अध्याय (कण्ठस्थीकरण)

- 70 अंक

द्वितीय इकाई - निरुक्त-यास्क-भूमिका

- 30 अंक

Course Outcomes-

1- *nighaṇṭu ke smaraṇa se śāstra kā śuddha uccāraṇa pūrvaka va dhārāpravāha vācana karane mem samartha ho*

jātā hai /

2- *nighaṇṭu ke adhyayana se vaidika śabdoṁ kā nirvacana karane mem sakṣama ho jātā hai /*

3- *maharṣi yāska viracita nirukta kī bhūmikā ke jñāna se vaidika śabdoṁ ke prācīna va vaijñānika nirvacana śailī kā bodha hotā hai /*

निर्धारित पाठ्य ग्रन्थ- निरुक्त (चन्द्रमणि-व्याख्यायुक्त संस्करण)

प्रकाशक-हरयाणा साहित्य संस्थान, गुरुकुल झज्जर (हरयाणा)

Course Objectives-

- 1- *raghuvaṁśam ke prathama sarga meṁ rājā dilīpa kā vaśiṣṭha ke āśrama meṁ jāne ke vivaraṇa se avagata karānā /*
- 2- *nandinī gāya dvārā rājā dilīpa ko putra varadāna kā jñāna karānā /*
- 3- *mudrārākṣam ke caturtha amṛka kā sāmānya bodha karānā /*

इकाई-1 साहित्य-रघुवंशम् (प्रथम सर्ग)

इकाई-2 मुद्राराक्षसम्- चतुर्थ अंक

इकाई-3 सौन्दरनन्दम्- प्रथम, द्वितीय सर्ग

इकाई-4 व्याकरण- अनुवाद

Course Outcomes-

- 1- *raghuvaṁśam ke prathama sarga meṁ rājā dilīpa ke caritra se avagata hokara chātra dānaśīlatā, vīratā, tyāga va tapayukta jīvana jīne meṁ prerita hotā hai /*
- 2- *rājā dilīpa ke gausevā ke jñāna se gau kī mahimā ko ātmasāt kara gausaṁvardhana jaise puṇyakarmom meṁ tatpara hotā hai /*
- 3- *mudrārākṣam ke caturtha amṛka ke adhyayana se kūṭinītiyom ko jānakara sāmājika va rājanaitika kūṭanītiyom se svayam evam samāja ko nivṛtta karāne meṁ sakṣama ho jātā hai /*

सन्दर्भग्रन्थ - रचनानुवाद कौमुदी।

Course Objectives-

- 1- *kampyūṭara kā vikāsa aura hindī kā bodha karānā /*
- 2- *hindī bhāṣā aura praudyogikī kā jñāna karānā /*
- 3- *hindī bhāṣā, kampyūṭara aura gavarneṣa se avagata karānā /*

इकाई-1 : कम्प्यूटर का विकास और हिन्दी

कम्प्यूटर का परिचय और विकास। कम्प्यूटर में हिन्दी का आरम्भ एवं विकास। हिन्दी के विविध फॉन्ट।
कम्प्यूटर में हिन्दी की चुनौतियाँ और संभावनाएँ।

इकाई-2 : हिन्दी भाषा और प्रौद्योगिकी

इंटरनेट पर हिन्दी।
यूनिकोड, देवनागरी लिपि और हिन्दी भाषा।
हिन्दी और वेब डिजाइनिंग।
हिन्दी की वेबसाइट्स।

इकाई-3 : हिन्दी भाषा, कम्प्यूटर और गवर्नेंस

राजभाषा हिन्दी के प्रसार में कम्प्यूटर की भूमिका।
ई-गवर्नेंस, इंटरनेट।
एस.एम.एस.(लघुसंदेश सेवा) की हिन्दी।
च्यू मीडिया और हिन्दी भाषा।
हिन्दी के विभिन्न की-बोर्ड।

Course Outcomes-

- 1- *kampyūṭara ke vikāsa aura hindī ke paricaya se kampyūṭara mem hindī kā ārambha evam vikāsa kā adhyayana kara vartamāna mem kampyūṭara takanīka kā prayoga karane va karāne mem samartha ho jātā hai /*
- 2- *hindī bhāṣā aura praudyogikī ke jñāna se imṭaraneṭa para hindī, yūnikoḍa, devanāgarī lipi aura hindī bhāṣā ke samajhane va samajhāne mem sakṣama ho jātā hai /*
- 3- *hindī bhāṣā, kampyūṭara aura gavarneṣa ke paricaya se rājabhāṣā hindī ke prasāra mem kampyūṭara kī bhūmikā, ī-gavarneṣa, imṭaraneṭa, nyū mīdiyā aura hindī bhāṣā va hindī ke vibhinna kī-bordā kā jñāna karane va karāne mem yogya ho jātā hai /*

सहायक ग्रन्थ-

1. कम्प्यूटर के भाषिक अनुप्रयोग – विजय कुमार मल्होत्रा।
2. कम्प्यूटर और हिन्दी – हरिमोहन।
3. ऑनलाइन मीडिया – श्री सुरेशकुमार (आजतक के उपसम्पादक)
4. इंटरनेट पत्रकारिता – श्री सुरेशकुमार (आजतक के उपसम्पादक)

Programme Objectives

1. Develop the students' abilities in grammar, oral skills, reading, writing and study skills
2. Students will heighten their awareness of correct usage of English grammar in writing and speaking
3. Students will improve their speaking ability in English both in terms of fluency and comprehensibility
4. Students will give oral presentations and receive feedback on their performance
5. Students will increase their reading speed and comprehension of academic articles
6. Students will improve their reading fluency skills through extensive reading
7. Students will enlarge their vocabulary by keeping a vocabulary journal
8. Students will strengthen their ability to write academic papers, essays and summaries using the process approach.

Language : Oral Practice, Role Play, GD, Listening to recorded passage, Reading Comprehension, MCQ.

Literature :

- **Guru Govind Singh.**
- **Ayurveda of Life (Article).**
- Oscar Wild's **The Importance of Being Earnest (Act II and Act III)**

Interview Training Program :

- CV, Resume, H R, Telephonic Interview.

Course Specific Outcomes

1. Produce words with right pronunciation
2. Develop vocabulary and improve the accuracy in grammar
3. Develop the confidence to speak in public
4. Demonstrate positive group communication exchanges.
5. Ability to speak and write clearly in standard, academic English.